

EL FOTÒGRAF DE MAUTHAUSEN

Proposta didàctica de Ramon Breu

SINOPSI- COMENTARI

Amb l'ajuda d'un grup de presoners catalans i espanyols que lideren l'organització clandestina del camp de concentració de Mauthausen, Francesc Boix, un pres que treballa en el laboratori fotogràfic del camp, arrisca la seva vida en planejar l'evasió d'uns negatius que demostraran al món les atrocitats comeses pels nazis en aquest camp de concentració austríac. Es tracta de centenars de fotografies que mostren des de dins tota la crueltat del sistema d'extermini. Les fotografies que Boix i els seus companys aconsegueixen treure del camp, serviran per condemnar alts càrrecs nazis durant el judici de Nuremberg de 1946, on Boix participarà com a testimoni clau.

La tragèdia dels exiliats republicans continuà un cop es va iniciar la Segona Guerra Mundial. Maltractats pel govern francès als camps de concentració que s'habilitaren al sud de França i el nord d'Àfrica, una part d'aquells homes es van veure obligats a allistar-se a les companyies de treballadors estrangers. Alguns d'ells fins i tot s'enrolaren a la legió estrangera per continuar lluitant contra el feixisme.

Amb l'ocupació de França per part del Tercer Reich, molts d'aquest republicans, abandonats a la seva sort pel govern de Vichy, foren capturats per les forces alemanyes amb el consentiment de la dictadura franquista. Va ser

llavors quan els van classificar com apàtrides, els van traslladar a camps de concentració i els van col·locar un triangle blau per distingir-los com a tals.

La majoria dels 9.446 republicans que es calcula que foren deportats a camps de concentració van ser destinats al camp de Mauthausen, a Àustria. Altres camps amb presència d'exiliats foren els de Dachau, Buchenwald, Sachsenhausen, Bergen-Belsen o Ravensbrück. La majoria dels deportats no van ser enviats a camps d'extermini com Auschwitz, tot i que alguns hi acabaren. En conjunt, més del 60 % van deixar-hi la vida a causa de les terribles condicions de vida: van morir per extenuació dels treballs forçats que havien de fer: per les malalties; a la cambra de gas; o a causa d'experiments mèdics. A aquestes defuncions cal sumar-hi els morts durant les setmanes posteriors a l'alliberament dels camps.

Els deportats catalans havien arribat als camps a través de quatre vies: des dels batallons de marxa; des de les companyies de treball; com a civils refugiats; o com a detinguts per formar part de la Resistència. La majoria foren enviats a Mauthausen, camp conegut com el *Molí d'ossos*. 1.800 catalans van morir a Mauthausen d'un total de 4.800 víctimes espanyoles.

La majoria de republicans van entrar al camp de concentració nazi entre el 1940 i el 1941, i van arribar a ser gairebé la meitat del camp, però poc després l'alta mortalitat els va convertir en testimonials. El grup més gran va morir el 1941 a causa de la feblesa, el treball esgotador, les malalties i la fam. Quan a Mauthausen hi havia una densitat de presoners massa alta i s'esperava un nou comboi, els més dèbils eren conduïts al fals sanatori del castell de Hartheim, del qual només en tornava la roba, o eren ofegats amb aigua gelada del Danubi.

El dia a dia de Mauthausen començava a les sis de matí, quan sonava la campana. Aquell so trencava la possibilitat remota de gaudir d'algun somni, l'únic espai de llibertat que els quedava. Encara fosc es rentaven la cara i es col·locaven en formació al pati per fer el recompte. Operació que podia durar hores perquè habitualment els números no quadraven, ja que durant la nit eren diversos els presos que morien o que s'intentaven suïcidar llançant-se contra la filada. Al final, per reduir hores drets sota la neu, cada matí els mateixos presos treien els cadàvers del seus companys morts durant la nit al pati.

A les vuit començava la feina a la pedrera o dins del camp. Bona part dels supervivents van tenir tota la vida gravats en la memòria els 186 graons que havien de pujar deu o dotze vegades cada dia. Al final de la jornada es tornava a fer el recompte. Els interns no marxaven al seu barracot fins que l'oficial anunciava les novetats, les faltes, els sabotatges i altres transgressions.

FITXA DE LA PEL·LÍCULA

Títol: *El fotògraf de Mauthausen*

Direcció: Mar Targarona

Guió: Alfred Pérez Fargas, Roger Danès

Producció: Joaquín Padró Martín de Pozuelo, Mar Targarona, István Major

Director de fotografia: Aitor Mantxola

Muntatge: José Luis Romeu

Música original: Diego Navarro

Direcció d'art: Rosa Ros

País: Catalunya, 2017.

Durada: 100 minuts

Intèrprets: Mario Casas (Francesc Boix); Richard van Weyden (Paul Ricken); Alain Hernández (Valbuena); Adrià Salazar (Anselmo); Eduard Buch (Fonseca); Stefan Weinert (Franz Ziereis); Nikola Stojanovic (Bonarewitz); Rubén Yuste (Rosales); Frank Feys (Popeye); Marc Rodríguez (Enfermero); Albert Mora (Músico); Joan Negrié (Lejías); Luka Peros (Karl Schulz); Rainer Reiners (Poschacher); Toni Gomila (Francisco); Macarena Gómez (Dolores).

ACTIVITATS DE COMPREENSIÓ I REFLEXIÓ

1. Escriviu la sinopsi d'aquest film.
2. A l'inici de *El fotògraf de Mauthausen* se'ns parla dels diferents col·lectius de presos que són al camp de concentració. Cada grup estava obligat a lluir un distintiu en forma de triangle. Investigueu els diferents triangles que existia en el sistema nazi dels camps.
3. A la pel·lícula s'explica que sovint els *kapos* dels camps eren presos comuns. Recordes el *kapo* que apareix en el film? Quina era la seva funció?
4. On treballava en Francesc Boix? Què feia el seu *departament*?
5. Qui eren els *Nit i boira*? Quina labor feia l'organització clandestina dels presos respecte aquests *Nit i boira*?
6. Quina era la intenció de Francesc Boix amagant els negatius de les fotografies que es feien a Mauthausen?
7. En una escena de la pel·lícula, veiem els presos resistents que escolten secretament la ràdio on es parla de la batalla de Stalingrad. Què va suposar aquest important episodi de la Segona Guerra Mundial?

8. Dolores és una presa que li han promès la llibertat si exerceix la prostitució al camp. Sabem que ve del camp de Ravensbruck. Cerca informació sobre aquest camp i sobre Neus Català.
9. En el tram final de *El fotògraf de Mauthausen* veiem un nan fotografiat per en Paul Ricken. Després, ja en les darreres imatges el tornem a veure en circumstàncies esborronadores. Investiga els experiments que feien els nazis a les persones que ells consideraven diferents.
10. El senyor Poschacher dona feina a alguns nois presos a Mauthausen i es comporta amb ells de manera humanitària. També una empleada seva, encarregada de l'habitació d'aquests joves, amaga rodets i negatius. Quina significació té aquest fet en la història que ens explica la pel·lícula?

LLENGUATGE I TÈCNiques AUDIOVISUALS

1. A l'inici de la pel·lícula sentim com una veu ens introdueix al camp. Quin nom rep aquest recurs cinematogràfic?
2. Francesc Boix observa com Anselmo, un nen que acaba d'arribar a Mauthausen, pateix pel destí del seu pare, a qui li falta una cama. Boix el tracta d'animar i li intenta transmetre una visió menys dura del camp. Hi ha una famosa pel·lícula també sobre l'Holocaust on es dona una circumstància similar. Saps quin és?
3. Al voltant del minut 50 assistim a tres escenes que passen en el mateix moment i que se'ns presenten de manera alterna: l'espectacle de *varietés* dels presoners davant dels caps nazis; la conversa del *kapo* amb en Lejías que acaba de manera tràgica; i l'intent de fuga d'en Boix. De quin tipus de muntatge es tracta?
4. Diferents escenes de *El fotògraf de Mauthausen* evoquen fotografies preses pel nazi Paul Ricken i pel mateix Francesc Boix. Identifica-les en les imatges que acompanyen els títols de crèdit.
5. Justament en el moment dels crèdits apareix el veritable Boix assenyalant amb el dit. Es tracta d'una imatge d'arxiu. On es va prendre la imatge? Podem dir que aquella situació justificava tots els esforços de Francesc Boix per salvar els negatius. Explica-ho.

Consulta aquest blog si tens algun dubte:

<http://lenguatgecinematografic.wordpress.com/>

PANTALLA DE LECTURES

SEMBLANÇA DE FRANCESC BOIX

Francesc Boix i Campo tenia a penes vint anys quan, el 27 de gener de 1941, travessava el llindar del camp de Mauthausen. Era el número 5185. En la fotografia que li feren els SS en entrar al camp, el seu rostre és el d'un noi que

sembla un adolescent, els llavis molsuts i insolents, els ulls ben oberts i desafiants. El somriure d'en Francesc Boix és un somriure ample, com si es rifés de tot. Els seus amics el recorden una mica foteta i indisciplinat, de vegades arrauxat i capaç de deixar-se emportar per la violència. Però tots diuen que tenia un gran cor i que s'havia pres la vida com una aventura apassionant. Era generós i amb la seva fascinació arribà a ensarronar els SS per aconseguir els millors llocs de treball per als seus companys. Sempre repartia el menjar i els qui el coneixien de prop diuen que era el que més coses donava dels *Prominenter* de la barraca dos. En Serra nomenà en Francesc Boix membre de la direcció de les JSU. Potser no sabia gaire marxisme –em va dir–, però a la pràctica feia molt més que cap gran teòric. Qui no el coneixia prou bé podia dir d'ell que semblava un poca-solta.

En Francesc Boix era fill de l'època que engolia els seus fills amb la promesa de solcar els espais per construir un món millor. En realitat, molts hi van trobar la mort o la decepció. Era una època d'herois, de superhomes, d'aventurers. Per això, a en Boix, li agradava tant de fotografiar-se al costat de les màquines que l'ajudarien a dominar el món. En Francesc Boix tenia setze anys quan s'enrola a les files republicanes i passà amb els vençuts cap a França amb un sentit de l'humor que ja no abandonaria més. Un sentit de l'humor que feia pensar als altres que es prenia la deportació com unes vacances i que el portava a aixecar-se a les cinc de la matinada, una hora abans que els seus companys de deportació, per tocar l'harmonica i cantar les cançons del seu país amb en Joaquín López Raimundo. Damunt la neu, durant les gèlides matinades d'hivern, ell i en López enfilaven els records tot cantant i sense saber si aquell dia tornarien vius de la feixuga jornada a la pedrera de Mauthausen. Un sentit de l'humor que irritava els companys, dominats per la tragèdia, incapaços de comprendre aquell estrany delit de viure.

Roig, Montserrat (1995) *Els catalans al camps nazis*. Barcelona. Edicions 62. Pàg. 317.

Activitats

1. Quines característiques del personatge d'en Boix cinematogràfic coincideixen amb el que diu l'escriptora Montserrat Roig?
2. Quina ideologia tenia en Francesc Boix? Queda prou clara a la pel·lícula la seva opció política?
3. Investiga sobre l'activitat del fotògraf de Mauthausen un cop alliberat el camp i finalitzada la Segona Guerra Mundial.

BOIX A NUREMBERG

Jornada 45. Dimarts, 29 de gener de 1946. Matí.

Dubost: (Dirigint-se a Boix) Testimoni, reconeix vostè entre els acusats a alguns dels visitants del camp de Mauthausen que hagués vist quan estava internat? (Boix es gira cap al banc dels acusats, s'aixeca i senyala amb el dit)

Boix: Speer.

Dubost: Quan el va veure?

Boix: Va venir el 1943 al camp de Gusen per a afers de construcció, i fins i tot a la pedrera de Mauthausen. Jo no el vaig veure perquè estava al servei d'identificació del camp i no podia sortir, però en decurs d'aquesta visita, el cap del serveis Paul Ricken va fer tot un rodet que jo mateix vaig revelar. En aquest rodet vaig veure Speer amb altres caps de les SS que havien vingut amb ell. Anava vestit de color clar.

Dubost: En les fotografies que vostè va revelar?

Boix: L'he reconegut a les fotos, a més havia de figurar-hi el nom i la data, perquè molts SS volien col·leccions de totes les fotos de les visites que passaven pel camp. He reconegut Speer en trenta sis fotografies que van ser preses pel *Oberscharführer* SS Paul Ricken el 1943, mentre era al camp de Gusen i a la pedrera de Mauthausen. Mostrava sempre un aire de molta satisfacció a les fotos. Hi havia fotos on es veia felicitant, amb una cordial encaixada, el *Obersturmbannführer* Franz Ziereis. En aquell moment Ziereis era el cap de Mauthausen.

(...)

General Rudenko: Digui, si us plau, el que sap sobre l'extermini dels presoners de guerra russos.

Boix: És impossible que li digui tot el que sé, perquè sé tantes coses que no acabaria en un mes.

General Rudenko: Volia demanar-li que exposés breument les coses principals..., el que sap sobre l'extermini dels presoners russos en el camp de Mauthausen.

Boix: L'arribada dels primers presoners de guerra fou el 1941. S'havia anunciat l'arribada de 2.000 presoners de guerra russos. Es tractava de presoners de guerra. Van prendre les mateixes precaucions que quan van entrar al camp presoners espanyols republicans. Col·locaren metralladores a tot arreu, al voltant de les barraques i s'esperaven el pitjor. Però quan els presoners de guerra russos van entrar al camp vam veure que estaven molt debilitats, no podien ni tan sols sentir. Eren despulles humanes. En aquell moment els van ubicar en barraques, a raó de 1.600 per barraca. Cal dir que eren barraques de set metres d'ample per cinquanta de llarg. Ni tenien roba, de la poca roba que posseïen només van poder conservar uns calçotets i una camisa. Era el mes de novembre. A Mauthausen la temperatura era de deu graus sota zero.

En el moment de la seva arribada ja hi va haver 24 morts, només durant la pujada de quatre quilòmetres que separa l'estació del camp de Mauthausen. Van seguir amb ells el mateix sistema que amb els republicans espanyols; primer els van deixar tranquils, sense treballar, però gairebé sense donar-los res de menjar. Després d'algunes setmanes ja eren al final de les seves forces. Llavors va començar el sistema d'extermini. Se'ls feia treballar en condicions espantoses, apallissats, pegats, vexats; i al cap de tres mesos, de 7.000

presoners de guerra russos vinguts de diferents llocs només en quedaven 30. Aquests 30 supervivents foren fotografiats per Paul Ricken per a un document, i sóc jo qui té aquestes fotos, per poder ensenyar-les si els senyors magistrats així ho volen.

Bermejo, B. (2002) Francisco Boix, el fotógrafo de Mauthausen. Barcelona. RBA. Pàgs. 202-203. Traducció de l'autor.

Activitats

1. Speer no apareix al film, però sí Paul Ricken i Franz Ziereis. Els pots identificar?
2. Quines funcions havia desenvolupat Speer en el règim de Hitler?
3. Com es pot interpretar l'especial crueltat nazi contra els soldats russos?
4. Què fou el judici de Nuremberg? Confecciona un petit informe sobre la seva intenció, durada i resultats.

MEMÒRIA CONTRA L'HORROR NAZI

(...) Els republicans exiliats després de la derrota a la guerra civil van arribar al camp entre els anys 1941 i 1942 procedents sovint dels batallons de treballadors francesos. Uns quatre mil catalans i valencians foren internats a Mauthausen. Aproximadament la meitat hi perderen la vida. Van ser la *nostra* aportació a l'estadística del camp: 200.000 deportats, 120.000 dels quals no en sortiren mai més. Cal assenyalar que Mauthausen, així com els camps annexos que visitarem entre aquesta tarda i demà, eren centres de *treball*, és a dir, de càstig, on els enemics del Tercer Reich purgaven les seves idees amb jornades laborals inacabables. En aquest sentit, la visió de la pedrera del camp, on molts interns morien de fatiga al cap d'uns quants mesos de l'ingrés, obligats com estaven a carregar pedres de trenta, quaranta i cinquanta quilos amunt i avall pels 186 esglaons de *l'escala de la mort*, és especialment corprenedora. La de Mauthausen era una de les pedreres de granit més lucratives del Reich (el 1944 va tenir uns guanys d'onze milions de marcs), i encara avui els carrers de Viena, Linz o Salzburg llueixen llambordes picades pels presos del camp.

Estabornits encara per la visita als barracots, a la cambra de gas, a l'exposició permanent de Mauthausen..., a la tarda ens acostem al castell de Hartheim, un dels centres d'eugenèsia (experimentació amb la finalitat de *millorar* l'espècie humana) de l'Estat alemany, situat a 35 km de Mauthausen. En les seves instal·lacions es van cometre uns 55.000 assassinats d'homes, dones i nens incapacitats o malalts. És, potser, el sùmmum de la perversió nazi: l'eliminació física dels més dèbils. I aquí fem una cerimònia senzilla de record; uns estudiants de Vinarós interpreten una peça musical i reciten el poema de Vicent A. Estellés *Propietat de la pena: Assumiràs la veu d'un poble / i seràs per sempre poble...*

L'endemà noves visites. Al matí Ebensee, l'infern en una vall paradisiàca. El 1943, en veient que el signe de guerra canviava, els nazis van decidir construir un complex industrial bèl·lic amagat a l'interior de la muntanya. 20.000 persones més van morir construint deu túnels de mig quilòmetre de llarg, vint metres d'ample i quinze d'alt. I a la tarda, un altre camp: Gusen. No en queda gairebé res, però en l'indret dels forns crematoris s'hi ha pogut construir un memorial que dóna testimoni de 40.000 víctimes més.

Joan Morales "Memòria contra l'horror nazi. Tres dies amb els deportats republicans"
Revista Sàpiens n. 32. Juny de 2005. Barcelona. Pàgs. 22-23.

Activitats

1. De quina forma queda reflectida la pedrera de la que es parla en el article a la pel·lícula *El fotògraf de Mauthausen*?
2. Com valoren que actualment ciutats austríaques tinguin llambordes als seus carrers procedents de la pedrera Mauthausen on van morir milers de persones?
3. Elabora un mapa on aparegui l'itinerari descrit en l'escrit.

ASPECTES DIDÀCTICS PER AL PROFESSORAT

Elements de debat i relacions que es poden establir

- L'Holocaust i la maquinària industrial d'extermini del nazisme.
- Els exiliats catalans als camps de concentració durant la Segona Guerra Mundial.
- La personalitat de Francesc Boix i la repercussió de la seva tasca al judici de Nuremberg.
- L'organització de resistència als camps de concentració.
- La condició d'apàtrides dels espanyols i catalans a Mauthausen i la responsabilitat del govern franquista.
- El tractament cinematogràfic de l'Holocaust: banalització o memòria necessària?
- Les víctimes catalanes dels camps de concentració nazis i la memòria històrica.

Objectius formatius

- Conèixer la figura de Francesc Boix i la seva tasca a Mauthausen.
- Prendre consciència del pas de catalans i espanyols als camps de concentració nazis.
- Reflexionar sobre la perversió del nazisme i les seves causes.
- Ser conscients del que representen les opcions polítiques d'extrema dreta i feixistes.
- Informar-se sobre el judici de Nuremberg.
- Debatre les polítiques de memòria històrica.
- Comentar textos historiogràfics.
- Fer servir el cinema per aproximar-se a esdeveniments històrics.
- Conèixer diferents recursos expressius del cinema.

criteris d'avaluació

- Visionat atent, correcte i respectuós del film.
  - Respondre les qüestions de comprensió i del llenguatge audiovisual de forma reflexiva i interessada.
  - Capacitat per relacionar i entendre les diferents problemàtiques històriques plantejades en el film.
  - Identificar els temes i subtemes de la pel·lícula.
  - Lectura dels textos de la proposta didàctica i realització adequada de les activitats.
  - Participació activa en els debats que es puguin suscitar.
  - Expressió escrita i oral correcta de les feines proposades.
-
- Treball dels diferents continguts de la matèria amb mitjans audiovisuals i recursos TIC de forma creativa i responsable.